

MÜKELLEFİYET İNSANÎ YÜKÜMLÜLÜK

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ:
”اَكْلُفُوا مِنَ الْعَمَلِ مَا تُطِيقُونَ، فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَمَلُّ حَتَّى تَمَلُّوا، وَإِنَّ
أَحَبَّ الْعَمَلِ إِلَى اللَّهِ أَدْوَمُهُ وَإِنْ قَلَّ.“

Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Güç yetirebileceğiniz amelleri yapmaya gayret ediniz. Allah usanmaz da siz usanırsınız. Allah katında amellerin en sevimsisi az da olsa devamlı olanıdır.”

(D1368 Ebû Dâvûd, Tatavvu', 27)

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: ”رَفَعَ الْقَلَمَ عَنْ ثَلَاثَةٍ: عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ، وَعَنِ الْمُبْتَلَى حَتَّى يَبْرَأَ، وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَكْبُرَ.“

عَنْ أَبِي ذَرٍّ الْغِفَارِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ”إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأَ وَالنَّسْيَانَ وَمَا اسْتَكْرَهُوا عَلَيْهِ.“

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: ”إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى تَجَاوَزَ عَنْ أُمَّتِي كُلِّ شَيْءٍ حَدَّثْتُ بِهِ أَنْفُسَهَا مَا لَمْ تَكَلِّمْ بِهِ أَوْ تَعْمَلْ.“

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: ”إِنَّ الدِّينَ يُسْرٌ، وَلَنْ يُشَادَّ الدِّينَ أَحَدٌ إِلَّا غَلَبَهُ، فَسَدُّوا وَقَارِبُوا وَأَبْشُرُوا، وَاسْتَعِينُوا بِالْغَدْوَةِ وَالرَّوْحَةِ وَشَيْءٍ مِنَ الدُّلْجَةِ.“

Hz. Âişe'den (ra) rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: Uyuyandan uyanıncaya kadar, akıl hastalığına duçar olandan akli başına gelinceye kadar ve çocuktan bulûğ (ergenlik) çağına gelinceye kadar.”*

(D4398 Ebû Dâvûd, Hudûd, 17)

Ebû Zer el-Ğifârî'den nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Allah, yanılarak, unutarak ve zor kullanılarak yaptıklarından dolayı ümmetimi sorumlu tutmaz.”*

(İM2043 İbn Mâce, Talâk, 16)

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *“Yüce Allah, dile getirmedikleri veya yapmadıkları müddetçe, içlerinden geçirdikleri şeylerden dolayı ümmetimi sorumlu tutmaz.”*

(N3463 Nesâî, Talâk, 22)

Ebû Hüreyre'den (ra) nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *“Din kolaydır. Bir kişi takatinin üstünde ibadete kalkışırsa din karşısında âciz kalır. Bunun için aşırıya kaçmayın, dosdoğru yolu tutun ve (salih amellerden alacağınız mükâfattan ötürü) sevinin. Sabah, akşam ve gecenin bir kısmında (dinç olduğunuz vakitlerden) yararlanın (ki taat ve ibadetinize devam edin).”*

(B39 Buhârî, İmân, 29)

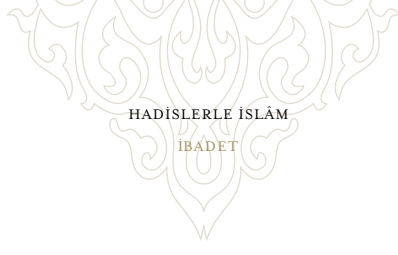

H

abeş kralı (Necâşîsi) Ashame'nin yeğeni olan ve Hz. Peygamber'e hizmet etmesiyle tanınan Zû Mihmer¹ anlatıyor: "Biz bir seferde Resûlullah'la beraberdik. Yolda giderken Allah Resûlü aniden hızlandı. Genelde bir yolculuk esnasında yanındaki yiyecek içecek azaldığında böyle yapardı. Birisi ona, 'Ey Allah'ın Resûlü! İnsanlar geride kaldılar.' deyince durdu ve geride kalanlar yetişinceye kadar bekledi. Geride kalanlar yetişip bütün yolcular bir araya toplanınca Allah Resûlü arkadaşlarının yorgunluğunu da görerek, 'Hafifçe uyusak size faydalı olur mu?' dedi ve müsait bir yerde konakladı. Sonra da, 'Bizi bu gece kim bekleyecek?' diye sordu. Ben de, 'Ben beklerim.' diyerek cevap verdim. Bunun üzerine Allah Resûlü devesinin yularını bana verdi ve 'Şunu al, sakın dikkatsiz davranma!' dedi. Ben de Resûlullah'ın devesinin yuları ile kendi devemin yularından tutup fazla uzaklaşmaksızın biraz ilerledim. Sonra iki deveyi otlamaları için bıraktım ve onları gözetlemeye başladım, ancak uyku ağır bastı ve oracıkta uyuyakaldım. Hatta güneş doğup yüzümde sıcaklığını duyuncaya kadar hiçbir şey hissetmedim. Güneşin sıcaklığını hissedince hemen uyandım, sağıma soluma baktım, neyse ki iki binek de fazla uzaklaşmamış, yakında bir yerde duruyorlardı. Allah Resûlü'nün devesinin yuları ile kendi devemin yularından tutup topluluktan bana en yakın olan kişiye yaklaştım, onu uyandırdım ve 'Namaz kıldınız mı?' diye sordum. 'Hayır.' dedi. Sonra herkes birbirini uyandırmaya başladı. Derken Resûlullah da uyandı. Bilâl'e, 'Su kabında su var mı?' diye seslendi. 'Evet, sana kurban olayım Yâ Resûlullah.' dedi Bilâl onun için abdest suyunu getirdi. Resûlullah toprağı fazla ıslatmayacak kadar az su kullanarak abdest aldı. Sonra Bilâl'e ezan okumasını emretti, o da ezan okudu. Hz. Peygamber kalktı, acele etmeksizin sabah namazının önce iki rekât sünnetini kıldı. Sonra Bilâl'e kâmet getirmesini söyledi. Bilâl'in kâmet getirmesinin ardından acele etmeksizin sabah namazının farzını kıldı. Topluluktan birisi, 'Ey Allah'ın Resûlü! Ku-

¹ EÜ2/222 İbnü'l-Esir, Üsdü'l-gâbe, II, 222.

surlu davrandık.' deyince, 'Hayır, Allah önce ruhlarımızı aldı, sonra bize geri verdi ve namazımızı kıldık.' buyurdu.²

Uyuyakalıp da sabah namazını vaktinde kılamadıkları için günahkâr olduklarını zanneden ashâbını bu latif ifadesiyle rahatlatan Hz. Peygamber, ümmetine uyuyarak herhangi bir namazı geçirdiklerinde nasıl davranmaları gerektiğini böylece öğretmiş, uykunun geçici olarak mükellefiyeti kaldırdığını vurgulamıştır. Hatta ümmetini daha da rahatlatmak için o, şöyle buyurmuştur: "Allah'a hamdederiz ki, bizi namazdan alıkoyan şey dünya meşgalesi değildi. Fakat ruhlarımız Yüce Allah'ın elindedir (uyuyorduk). O, ruhlarımızı dilediği zaman gönderir."³

Allah Resûlü'nün bu hadisinde insan ve Müslüman olmanın ağır yükümlülüğüne dair çarpıcı bir hatırlatma vardır. Yüce Yaratıcı insanı topraktan var etmiş,⁴ onu en güzel şekilde yaratmış,⁵ işitme, görme, akletme, düşünme kabiliyetleriyle donatmıştır.⁶ Zayıf bir yapıda yaratılmıştır ayrıca insan.⁷ Aceleci⁸ ve hırslı⁹ bir tabiatı, yeryüzünde fesat çıkarıp kan dökebilecek bir potansiyeli vardır.¹⁰ Ancak Yüce Allah ona değer verip¹¹ kendi ruhundan üflemiş,¹² onu yeryüzünün halifesi kılmış¹³ ve ağır bir insanî yükümlülükle onu baş başa bırakmıştır: "Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir."¹⁴ Âyette geçen "emanet", insanın bedenî, ruhî, dinî ve ahlâkî bütün vecibe ve yükümlülüklerini dile getiren önemli bir kavramdır. İnsan bu emaneti yüklenmekle kendi fitratına, toplumdaki insanlara, çevresindeki varlıklara ve Yüce Allah'a karşı birtakım yükümlülükleri olduğunu kabul ve itiraf etmiştir. Bu, bir bakıma onun yeryüzündeki varlık nedenidir. İnsan yüklendiği emanet ve mükellefiyet sayesinde bir yandan varlıklar içinde özel ve seçkin konum elde ederken, diğer yandan bu mükellefiyetin gerekleri konusunda ağır bir yükün altına girmiştir. Yukarıdaki hadis, insanın yükümlülüklerini yerine getirirken takatini aşan birtakım beşerî zaafı nedeniyle bazı zorluklarla karşılaşabileceğini ve bu durumun Yüce Allah tarafından dikkate alınacağını haber vermektedir.

Aslında yerde ve gökte olan her şey, kısaca tüm mahlûkat Yüce Allah'a lisan-ı hâlleriyle ibadet etmekte, hamd ve tesbihle¹⁵ O'na karşı yükümlülüklerini yerine getirmektedirler. Bu meyanda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Görmedin mi, göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde etmektedir."¹⁶ Hâl böyle iken yerdeki ve göklerdeki her şey kendi hizmetine sunulan, gizli ve açık binlerce

² HM16949 İbn Hanbel, IV, 90.

³ D438 Ebû Dâvûd, Salât, 11.

⁴ Secde, 32/7-9.

⁵ Tîn, 95/4.

⁶ Mülk, 67/23; Beled, 90/8.

⁷ Nisâ, 4/28.

⁸ Enbiyâ, 21/37.

⁹ Meâric, 70/19.

¹⁰ Bakara, 2/30.

¹¹ İsrâ, 17/70.

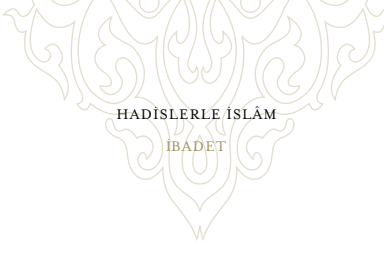
¹² Hicr, 15/29.

¹³ Bakara, 2/30.

¹⁴ Ahzâb, 33/72.

¹⁵ İsrâ, 17/44; Cum'a, 62/1.

¹⁶ Hac, 22/18.

nimete sahip olan¹⁷ insanın Rabbine kulluk etmemesi, O'na karşı yükümlülüğünü yerine getirerek tazimini göstermemesi düşünülebilir mi? Yüce Allah, kendisine kulluk edebilme kabiliyetini insan fitratına yerleştirmiş, hayatın ve ölümün, 'kimin daha güzel işler yapacağını sınamak için' var olduğunu¹⁸ beyan etmiştir. O, insanın yalnızca iman etmesinin, kurtuluşuna ve Allah katında mükâfata nail olmasına yetmeyeceğine dikkatimizi çekerek, "*İnsanlar sadece 'inandık' demeleriyle bırakılacaklarını ve imtihana çekilmeyeceklerini mi sandılar?*"¹⁹ buyurmuştur.

Rabbimiz, Kur'an'da imandan söz ederken devamlı olarak ameli, yani güzel, iyi ve yararlı davranışları zikredip²⁰ kendisine ibadet edilmesini²¹ istemektedir. Hz. Peygamber'e de, "*Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et.*"²² buyuran Allah (cc), böylece inananlara ibadetlerini ömür boyu, sürekli olarak yapmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede Sevgili Peygamberimiz de, "*Güç yetirebileceğiniz amelleri yapmaya gayret ediniz. Allah usanmaz da siz usanırsınız. Allah katında amellerin en sevimsisi az da olsa devamlı olanıdır.*" buyurmuş, başladığı bir ibadeti devamlı yapmıştır.²³ Nitekim Resûlullah (sav) bir kudsi hadisinde, Yüce Allah'ın, "*Ey âdemoğlu, her durumda kendini bana ibadete ver ki, gönlünü zenginlikle doldurup ihtiyacını gidereyim. Böyle yapmazsan ellerini meşguliyetle doldururum, ihtiyaçlarını da gidermem.*"²⁴ buyurduğunu nakletmiş, bu suretle, her zaman ve durumda ibadetin gerekliliğine dikkat çekmiştir. Hatta Abdullah b. Amr'ı, "*Falan gibi olma! O, gece namazlarına devam ederdi, sonradan terk etti.*"²⁵ diyerek ikaz etmiştir. Nitekim gece namazı kılmayı âdet hâline getiren kişinin bazı hâllerde teheccüde kalkamasa da kalkmışçasına Cenâb-ı Hak tarafından mükâfatlandırılacağını ifade etmiştir.²⁶

Kur'an'da olduğu gibi, hadislerde de iman-amel bütünlüğü söz konusudur. Bir defasında uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra İslâm dinini öğrenmek için Medine'ye gelen Abdülkays kabilesinden bir heyete Allah Resûlü yalnızca Allah'a iman etmelerini emretmiş ve "*Yalnızca Allah'a iman etmek ne demektir, bilir misiniz?*" diye sormuştu. Onlar, "Allah ve Resûlü daha iyi bilir." diye karşılık verince Hz. Peygamber, "*Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna iman etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve ganimetlerden beşte birini vermektir.*"²⁷ buyurmuştu. Bu çerçevede Sevgili Peygamberimizin, meşhur Cibrîl hadisinde İslâm'ı tarif ederken, "*Allah'a ibadet edip ona hiçbir şeyi ortak koşmamak*" dedikten sonra namaz, oruç, zekât, hac gibi ibadetleri sıra-

¹⁷ Lokmân, 31/20.

¹⁸ Mülk, 67/2.

¹⁹ Ankebût, 29/2.

²⁰ Bakara, 2/25, 82, 277.

²¹ Bakara, 2/21.

²² Hicr, 15/99.

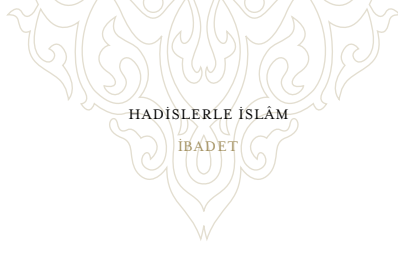
²³ D1368 Ebû Dâvûd, Tatavvu', 27.

²⁴ T2466 Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 30.

²⁵ N1764 Nesâî, Kıyâmü'l-leyl, 59.

²⁶ N1785 Nesâî, Kıyâmü'l-leyl, 61.

²⁷ M116 Müslim, İmân, 24.

laması²⁸ iman-ibadet birlikteliğine açıkça işaret etmektedir. Yine İslâm'ın beş temel esas üzerine bina edildiğini zikrettiği hadiste, Allah'ın birliğine iman etmekten sonra namaz kılmak, zekât vermek, hac yapmak ve oruç tutmak diye dört temel ibadeti sayması²⁹ iman ile amel arasındaki güçlü bağı göstermektedir. Kur'an'da müminlerden bahsedilirken, “Onların secde eseri olan alâmetleri yüzlerindedir.”³⁰ buyrulması da ibadetin, imanın göstergesi olduğunu vurgulamaktadır.

İslâm, her konuda olduğu gibi ibadet hayatında da dengeli ve tutarlı davranmayı tavsiye eder. Dinimiz, güç yetiremeyecekleri işler ve ibadetlerle insanları sorumlu tutmaz. Bu çerçevede Rabbimiz Kur'an-ı Kerim'de kulları için zorluk değil kolaylık istediğini,³¹ hiçbir kimseye gücünün yettiğinden fazla yük yüklemeyeceğini,³² herkesi ancak gücünün yettiği kadarıyla sorumlu tutacağını³³ beyan etmiştir. Sevgili Peygamberimiz de, “Güç yetirebileceğiniz amelleri yapmaya gayret ediniz.”³⁴ buyurmuştur. Eşi Hz. Âişe'nin hiç uyumadan namaz kılan bir kadını kendisine tanıtmaya üzerine de, “Olmaz ki! Gücünüzün yettiği kadar ibadet edin. Allah'a yemin olsun ki, Allah usanmaz da siz usanırsınız. Allah katında ibadetlerin en değerlisi, sahibinin devamlı yaptığıdır.”³⁵ diyerek insanları güç yetiremeyecekleri ibadetlere kalkışmalarını gerektirdiği konusunda uyarmıştır. Bu bağlamda basur hastalığından dolayı rahat oturup kalkamayan İmrân b. Husayn'a namazı, “Ayakta kıl, gücün yetmezse oturarak, buna da gücün yetmezse yan yatarak kıl.”³⁶ tavsiyesinde bulunmuş, kendisi de hastalandığında namazını oturarak kılmıştır.³⁷ Ayrıca ezberleme yeteneği olmadığından dolayı Kur'an'dan herhangi bir âyeti veya sûreyi ezberleyemeyen bir sahâbîye, “Sübhânellâhi, velhamdü'llâhi ve lâ ilâhe illâ'llâhü vallâhü ekber, ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm.” kelimelerini söyleyerek namaz kılmasını tavsiye etmiştir.³⁸

Asr-ı saadette yaşanan şu hâdise, Peygamber Efendimizin ibadetler konusunda katı uygulamalara karşı gösterdiği tepkiyi yansıtmaya bakımından çok önemlidir: Câbir b. Abdullah anlatır: “Bir sefere çıkmıştık. İçimizden bir adamın başına bir taş geldi ve başı yarıldı. Sonra bu adam ihtilâm oldu. Yanındakilere, ‘Benim başım yaralı, teyemmüm edebilir miyim?’ diye sordu. Onlar, ‘Suyu kullanabilme imkânın varken, teyemmüm etmeni uygun bulmuyoruz.’ dediler. Bunun üzerine adam gusül abdesti aldı ve (yarası su ile temas edince) öldü. Onunla beraber olanlar Hz. Peygamber'in huzuruna geldiklerinde bu olayı ona haber verdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, ‘Onu öldürdüler, Allah da onların canını alsın. Bil-

²⁸ B50 Buhârî, İmân, 37.

²⁹ B8 Buhârî, İmân, 2.

³⁰ Fetih, 48/29.

³¹ Bakara, 2/185.

³² Mü'minûn, 23/62; Bakara, 2/286.

³³ En'âm, 6/152.

³⁴ D1368 Ebû Dâvûd, Tatavvu', 27.

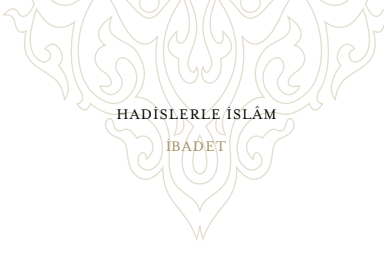
³⁵ N1643 Nesâi, Kıyâmü'l-leyl, 17.

³⁶ İM1223 İbn Mâce, İkâmet, 139.

³⁷ İM1224 İbn Mâce, İkâmet, 139.

³⁸ D832 Ebû Dâvûd, Salât, 134, 135.

mediklerini sorsalardı ya! Cehaletin ilacı sormaktır. Onun teyemmüm etmesi, yarasının üzerine bir bez bağlayıp sonra üzerine meshetmesi ve vücudunun geri kalan kısmını da yıkaması yeterliydi.’ buyurdu.”³⁹

Yüce Allah, bir kimseyi ancak ona verdiği ile yükümlü kılar.⁴⁰ Peygamberimizin, “İnsan, hesap günü, hayatını nerede tükettiğinden, servetini nasıl kazanıp nerede harcadığından, ne gibi işler yaptığından, bedenini nasıl yıpratıldığından ve bildiklerini yaşayıp yaşamadığından sorguya çekilmedikçe Allah’ın huzurundan ayrılamaz.”⁴¹ hadisi bu yargıyı destekler. Yani zengin olmayan bir Müslüman, zekât, hac, kurban, sadaka-i fitır gibi malî gücü gerektiren ibadetlerle; sağlığı elverişli olmayan bir Müslüman oruç gibi sıhhati gerektiren ibadetlerle mükellef olmaz. Namazda ayakta duramayan bir kimse ayakta durmakla, su bulamayan veya bulup da kullanma imkânı olmayan bir kimse de abdest ya da gusülde azalarını yıkamakla mükellef değildir.

Ayrıca İslâm’da fertlerin ibadetlerle yükümlü olmalarını sürekli ya da geçici olarak kaldıran birtakım hâller de mevcuttur. Bu hususta Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, akıl hastalığına duçar olandan akli başına gelinceye kadar ve ergenlik çağına gelinceye kadar çocuktan.”⁴² Bu bağlamda uyuyup ya da unutup namaz vaktini geçiren bir kişinin durumu Hz. Peygamber’e sorulmuş, o da böyle bir namazın kefaretinin uyanınca ya da hatırlayınca kılmak olduğunu beyan etmiştir.⁴³ Ayrıca Sevgili Peygamberimiz, uykudan uyanamamaktan dolayı namazı kaçırmamanın büyük bir hata olmadığını, asıl büyük suçun bir sonraki vakit girinceye kadar namazı kılmayarak ihmal etmek olduğunu⁴⁴ ifade etmiştir. Allah Resûlü uykulu kişinin ne dediğini bilemeyeceği için namazını biraz uyuyup dinlendikten sonra kılmasını istemiştir.⁴⁵ Şu hâlde, İslâm’da kişinin mükellef olmasının şartı akıl ve idraktır.⁴⁶ İslâm âlimleri mükellefin akıl ve kavrayış sahibi olması gerektiğinde görüş birliği içindedirler. Akıl ve idrak sahibi olmayan varlıkların yükümlü olması düşünülemez.⁴⁷

Her ne kadar bulûğa erene dek ibadet etmekle yükümlü olmasalar da Hz. Peygamber döneminde çocukların ibadet hayatının içerisinde olduğu müşahede edilir. Resûl-i Ekrem, çocukların yedi yaşından itibaren namaza başlatılmalarını tavsiye eder,⁴⁸ kendisi de namazlarını kimi zaman torunlarıyla birlikte kılardı.⁴⁹ Medine Mescidi’nde vakit namazlarında bile Peygamber Efendimizin arkasındaki cemaatte bir saf oluşturacak kadar çok çocuk bulunması⁵⁰ ibadete alışan küçük yürekleri gösteriyordu. Sahâbî

³⁹ D336 Ebû Dâvûd, Tahâret, 125.

⁴⁰ Talâk, 65/7.

⁴¹ T2416 Tirmizî, Sıfatü’l-kıyâme, 1.

⁴² D4398 Ebû Dâvûd, Hudûd, 17.

⁴³ N615 Nesâî, Mevâkît, 53.

⁴⁴ N617 Nesâî, Mevâkît, 53.

⁴⁵ B212 Buhârî, Vudû’, 53.

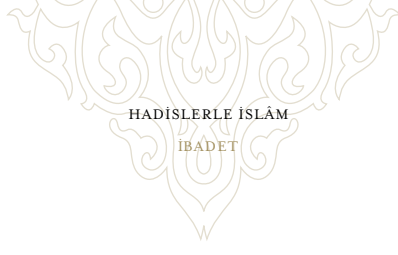
⁴⁶ D4398 Ebû Dâvûd, Hudûd, 17.

⁴⁷ A11/201 Âmidî, *Ihkâm*, 1, 201.

⁴⁸ D495 Ebû Dâvûd, Salât, 26.

⁴⁹ B516 Buhârî, Salât, 106.

⁵⁰ D677 Ebû Dâvûd, Salât, 96.

hanımlar çocuklarını oruç ibadetine alıştırmak için de özel çaba sarf ederler, hatta Âşûrâ orucunu çocuklarına da tuttururlardı.⁵¹ Hac yolculuğu esnasında bir kadın Allah Resûlü'ne kucağındaki çocuğu göstererek, "Bunun için de hac var mı?" (Bu çocuk hac yapabilir mi?) diye sormuş, Sevgili Peygamberimiz de, "Evet (onunla birlikte haccettiğin için) sana da ayrıca ecir var." buyurmuştu.⁵² Dolayısıyla hem çocuğun küçük yaşta ibadet edebileceğini, hem de çocuklarına ibadeti sevdiren anne-babaların bundan dolayı sevap kazanacağını ifade etmişti.

Diğer taraftan, uyku ve çocukluk hâli gibi, delilik hâli de kişinin ibadetlerle mükellef olmadığı durumlardandır. Hatta aklını yitirmiş bir insan, ibadetle mükellef olmak şöyle dursun, cezaî sorumluluktan bile muaftır.⁵³

Dinimiz, insanın, iradesine bağlı olmayan durumlardan dolayı ibadetlerini ifa edememesini, geciktirmesini veya eksik bırakmasını da mazeret saymıştır. Bu durumu Sevgili Peygamberimiz, "Allah, yanılarak, unutarak ve zor kullanılarak yaptıklarından dolayı ümmetimi sorumlu tutmaz."⁵⁴ sözüyle açıklamıştır. Bu konuda Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de, "Ey Rabbimiz! Unuttur ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma! Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme! Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme!"⁵⁵ şeklinde dua etmemizi öğretmiştir. Bu çerçevede istemeden hata ile yapılan bir işin günahının olmadığını da ifade buyurmuştur.⁵⁶

Unutanın mazur sayılacağını öğreten Allah Resûlü ise, söz gelimi namazda iken kaç rekât kıldığı hususunda yanılan kişinin iki secde yaparak namazını tamamlayabileceğini⁵⁷ ifade etmiştir. Kendisi de, dört rekâtlı bir namazda yanılarak iki rekâtta selâm vermiş, bir sahâbînin ikazı üzerine kalan rekâtları tamamlamış ve sehiv (yanılma) secdesi yaparak⁵⁸ namazını ikmal etmiştir. Allah Resûlü, oruçlu olduğunu unutarak yiyip içen kişi için de, "Kim oruçluysen unutarak bir şey yiyip içerse, orucunu tamamlasın. Çünkü ona Allah yedirmiş, içirmiştir."⁵⁹ buyurmak suretiyle, unutarak yeme-içmenin orucu bozmayacağını söylemiştir.

Hata ve unutmanın yanı sıra ikrah ile yani başkasının baskısı veya engellemesi ile ibadetlerini yerine getiremeyen kişiden de o ibadetin sorumluluğu kaldırılmıştır. Bir kimse maddî imkânları ve sağlık şartları bakımından hac farizasını yerine getirmekle mükellef olsa, fakat savaş hâli, terör tehlikesi ve salgın hastalık riski gibi durumlardan dolayı Kâbe'ye ulaşmasa, o yıl sorumluluğu düşer ve hac yükümlülüğünü daha sonra yerine getirir.

⁵¹ B1960 Buhârî, Savm, 47, M2669 Müslim, Sıyâm, 136.

⁵² M3255 Müslim, Hac, 411.

⁵³ D4399 Ebû Dâvûd, Hudûd, 17.

⁵⁴ İM2043 İbn Mâce, Talâk, 16.

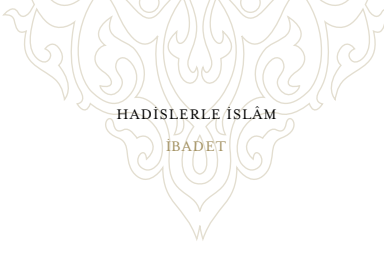
⁵⁵ Bakara, 2/286.

⁵⁶ Ahzâb, 33/5.

⁵⁷ M1265 Müslim, Mesâcid, 82.

⁵⁸ MU209 Muvatta', Salât, 15.

⁵⁹ İM1673 İbn Mâce, Sıyâm, 15.

Diğer taraftan Sevgili Peygamberimizin, “Yüce Allah, dile getirmediikleri ve yapmadıkları müddetçe, içlerinden geçirdikleri şeylerden dolayı ümmetimi sorumlu tutmaz.”⁶⁰ hadisine göre, kişiye içinden geçirdiği hâlde yapmadığı işlerden dolayı bir vebal yoktur.

Akıllı, idrak sahibi, ergen her mümini Allah’a ibadet etmekle sorumlu tutan dinimiz, insanın ibadetin dengesini yitirerek bedenine ve ruhuna eziyet etmesine asla müsaade etmemiştir. Allah Resülü, “Din kolaydır. Bir kişi takatının üstünde ibadete kalkışırsa din karşısında âciz kalır. Bunun için aşırıya kaçmayın, dosdoğru yolu tutun ve (salih amellerden alacağımız mükâfattan ötürü) sevinin. Sabah, akşam ve gecenin bir kısmında (dinç olduğunuz vakitlerden) yararlanın (ki taat ve ibadetinize devam edin).”⁶¹ buyurmak sureti ile ibadetlerde ölçülü olmayı emretmekte, tekliften tekellüfe yani zorlamaya doğru bir gidişata müsaade etmemektedir. Bu çerçevede, Sevgili Peygamberimiz ibadetlerde aşırılıklara asla taviz vermemiş, itidalden uzaklaşarak ifrat ve tefrite düşenleri uyarılmış, kendisi de mutedil bir ibadet hayatının örneklerini yaşantısıyla sunmuştur. Nitekim kendisine ibadetleri soran bir kimseye namaz, zekât, oruç ve hac ibadetinin Allah’ın emri olduğunu söylemiş, bunun üzerine muhatabının, “Seni hak din ile gönderen Allah’a yemin olsun ki bunlardan ne fazla yaparım ne de az!” demesi üzerine Resûlullah (sav), “Eğer sözüne sadık kalırsa mutlaka cennete girer.”⁶² buyurmuştur.

Yüce Allah insanı kendisine kulluk etmesi için ve kulluk edebilecek kabiliyette yaratmış, akli başında ve ergen olan her mümini farz ibadetleri yapmakla sorumlu tutmuştur. Kişinin ibadetle mükellef olmasının çerçevesi, ibadete güç yetirebilmesi ile çizilmiştir. Dinimiz bu bağlamda hiç kimseyi gücünün yetmediği ibadetlerle sorumlu tutmamış, akıl, idrak ve iradeyi ibadetle mükellef olmanın şartlarından saymıştır. Bu nedenle kişinin, akletme ve idrak kabiliyetinin bulunmadığı uyku, baygınlık, delilik, çocukluk gibi durumlarda ibadetle mükellefiyeti kaldırılmış; aynı şekilde kişi unutma, yanılma ve başkası tarafından zorlanma sebebiyle yerine getiremediği ibadetlerden dolayı da sorumlu tutulmamıştır. Fakat böylesi durumlar için Kâinatın Efendisi ve müminler, Yüce Yaratıcı’ya şu şekilde yakarıшта bulunmuşlardır: “Ey Rabbimiz! Unutur ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma! Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme! Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet, bizi bağışla, bize acı! Sen bizim Mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.”⁶³

⁶⁰ N3463 Nesâi, Talâk, 22.

⁶¹ B39 Buhârî, İmân, 29.

⁶² N2093 Nesâi, Sıyâm, 1.

⁶³ Bakara, 2/286.

